

Σὺν τῷ Θεῷ

DISSERTATIO PHILOLOGICA,

ΓΟΝΥΚΛΙΣΙΑΝ

ΕΠΟΤΡΑΝΙΩΝ ΕΠΙΤΕΙΩΝ

Kαὶ

ΚΑΤΑΧΘΟΝΙΩΝ,

*Philipp. Cap. II. vers. 9, 10.
expendens,*

QUAM,

*Suffragante Amplissimo Philosophorum Ordine
in Regia Academia Aboënsi,*

Sub PRÆSIDIO

VIRI AMPLISSIMI atque CELEBERRIMI,

**D^N. CAROLI ABRAH.
CLEWBERG,**

L. L. O. O. & Gr. PROFESS. Reg. & Ord.

Publico honorum examini submitte

STIPENDIARIUS REGIUS,

JONAS GODHEMIUS,

W. GOTHUS.

Die XXI Mart. Anni MDCCLII.

Loco horisq. ante meridiem consuetis.

ABOÆ, impressit DIRECT. & Typogr. Reg. Magn. Duc.
Finland. JACOB. MERCKELL.

S:Æ R:Æ M:TIS

MAGNÆ FIDEI VIRO,

Reverendissimo PATRI ac DOMINO,

D^N. DANIELI
JUSLENIO,

S. S. Theologiæ DOCTORI Consummatissimo, Dioceseos Skarensis EPISCOPO Eminentissimo, Venerandi Consistorii PRÆSIDI Gravissimo. Regii Gymnastii Scholarumque per Diocesin EPHORO Adcuratissimo.

PATRONO MAXIMO.

Xρόνον μὲν τινα, Πάτερ Αιδεσιμώτατε, ἀπόρως μοι εἶχε τὸ
παῖγμα, ἐν τῷδε σοὶ ἀκομισθὸν ὡς μάλιστα καὶ εὐτελεῖς
τολμήσω ἀνάγειν δῶρον ἄριστα γὰρ οἶδα εἰς μίσην παρελ-
θεῖν οὐκνήσιας καὶ περιδωῶς εἰχούσας τὰς πρὸς κορυφαίας ἀνδρῶν τι-
μῆ ἢ μίσην ἀλλὰ καὶ πολυμαθία πάμπολυ διαφερόντων τῶν ἄλ-
λων ἀνθρώπων, ἐπιτυχάειν γλιχομένους σμικρὸν τι φέρουσας καὶ
εὐκαταφρόντων γέρας. Ἐν ᾧ δὲ πολλάκις διήλθον καὶ ἐλογισά-
μην παρ' ἐμαυτοῦ, πότερον δεδῆναι χρὴ μείζονας ἢ θαρρεῖν, ἐν τῷ-
τῷ πολλὰς ἐλπίδας μοι ἐρεπόει ἡ μεγέστη σε εὐνοια, ἢ με θαρμὰ
προσδέχεσθαι καὶ θάλπειν ἤξιστας. Πρὸς δὲ τῶτοις μέρημαί
πολλὰ καὶ μείζονα ἐνεργήθηεις, ἅτε τῶν μὲν ἐπιτηδείων σπανι-
ζων,

Wälborna FRU,

FRU

CONSTANTIA
VON TORNE,

Nådiga FRU.

At Nådiga Fruns hederwärda namn på et ringa stämplat linne så drifwigt af mig blifwit infatt, ber jag ödmuikast ej ogunfwigt måtte uptagas. De mångfaldiga och stora wälgjerningar, som af Nådiga Fruns egen godhet mig i ymnigt mått wedersarne äro, hafwa mig härtill föranlätit. När lyckan tilskyndade mig den förmon, at uti des förnäma hus blifwa uptagen, war jag såsom den, där efter en beswärlig siörefa, med litet lif sluppit i land, sedan han uppå et stormande haf blifwit emellan des lökklippor länge efterfatt af de fräsande wägor, som icke underlåta at kasta sit orena skum efter långt up på stranden, likfom ändock hotande, fast man dem lyckeligen und-

ζων, ἔχ' ἐλάχισα δ' ὑπὸ Σε ἀφελθμενος, καὶ ἐν καὶ συστα-
 τικῶς λαβῶν ἐπιτολάς εἰς τὰς ἐνθαδὲ Μήσας, ὅτε τὸ ἐνο-
 μά Σε τὸ ἐνδοξότατον ἦλθ' ἐκ πολλῶ εἰς σήλην χαλκὴν
 γεγραμμένον τιμὴν ἀνεξάλειπτον φέρει. Τῶτων ἐν ἔτος
 ἐχόντων, περὶ λόμην καθ' οἷον τὸ ἀν' εὐεργέτημα πλείστην
 χάριν εἶδεναι. Ἀλλὰ τί προσίσω; τί ἀπαποδώσω; ἔσθ' ὅτι
 τε καὶ γυμνὸς καὶ πάνην ὑπερίβαν; ὅμως δὲ, ἐπεὶ πᾶν ὅτι ἂν
 ὀπωπῶν τοῖς εὐεργέταις ἀποδοόμενον κρεῖττον φασιν, ἢ καθάπαξ
 ἐκλειφθὲν, περὶ αὐτῶ ἀμωσγέπως τὰς εὐεργεσίας ἀμειβεσθαι, τότε
 τὸ βιβλίον τῷ ἀιδεσιμωτάτῳ Σε ἐνόμασι ἀναστήσας ἀνάθημα.
 Καὶ Συ τοῦτου, Θεσπεσιωτάτη ΚεΦαλή, εὐμενῶς μὲν ὡσπερ εὐ-
 θας, δέξαι καὶ πρόσθ' ἀ χαριστήρια, ἐνδείαις δὲ καὶ συμφοραῖς
 συμπλεχθέντι τὰ παρεληλυθότα καὶ δυσυχισαῖσι παρὶσσο καὶ συ-
 νηγόρει, ὡς' εἰς τὸν ἐπίλοιπον χρόνον ἀμείνοσι ἢ πρὸς τὸ τύχη κλη-
 θῆναι καὶ προχωρεῖν μοι δεξιῶς ἢ ἡλιπιοσά τὰ πράγματα.

Τῶν εὐχῶν τὸ κεφάλαιον τῆτο εἶσαι εὐδαιμων ἐν μεγάλῃ δόξῃ
 ἐπὶ μήκιστον ζωῆς εἰς βαθύ τῆς ἀνθρώπινης ἡλικίας προήκων καὶ
 ὅμως παραπλήσιον ἀνδρὶ ἀνθέσαι τὴν ἀκμὴν ἐχορὶ ἀκμάζων,
 τῆς ἐκκλησίας, μάλιστα τῆς τῷ Θεῷ ἐν Ουκνευροβία συναχθισ-
 μένης, Φῶς λαμπρότατον, καὶ τῷ σεμνῷ γέγρατος σέφανος, τῆς δὲ
 οἰκίας Σε τῆς εὐγενεστάτης σήμεριμα ἀμελακιστον.

Reverendissimi Nominis TUI

A
 alienus devotissimus,
 JONAS GODHEMIUS.

undkommit. Nådiga Fruns wärda hus war mig, wid et så beskaffat tilstånd, en trygg och säker hamn, hwaräst jag, näst Guds hjelp, igenom en öm och sorgfällig omwårdnad, kom mig åter fore til hälsa och krafter, och har sedermera alt godt åtnutit. Om jag emot en sådan oförtjett ynnest och priswärd godhet, ej skulle få offentligent å daga lägga den ödmuika tacksamhet, mit sinne hyfer, skulle jag hälla fore, det min löf- nad solle mig at för befwärtlig och fortretelig. Wid närwa- ranne lägliga tilfälle, har jag derfore understätt mig, detta mitt omogna Lärdoms prof, om deras knäböijande i Jesu namn, som i himmelen, på jordene och under jordene äro, Nådiga Frun at tilägna och upoffra, leswande i den säkra förtröstan, at det- samma, sasom et teckn der til, at Nådiga Fruns wälgjernin- gar icke blifwit nedlagde hos en otacksam, höggünstigt lærer anses. Mit innerliga begiär skal til den Aldrahögste ouphorligen wara, at Nådiga Frun, til des fornäme anhörigas sägnad, mät- te under en blid Forsyn så räkna talrika åhr med allskråns an- delig och lekamlig salhet wällignade, samt rike på all den hug- swalelse och tröst, et troget och uti det dyra Jesu namnet sig böijande hjerta, af dessamma trösterika namnet, uti denna tröst- lösa och bedröfweliga werlden, tilflyta kan! Förblifwer med djup och oafslätelig wördnad

Wälborna Nådiga FRUNS

Ödmuikaste tjenare,
JONAS GODHEMIUS.

VIRO Admodum Reverendo atque Præclarissimo,
Dn. Mag. MARTINO LIDTGREN,

Historiar. & Moral. in Reg. Gym. Skar. LECTORI Dexter-
rimum, Ven. Consist. ADSESSORI Aequissimo,

VIRO Plurimum Reverendo & Doctissimo,
Dn. LAURENTIO HOLMIN,

COMMUNISTRO in Barnhem Meritissimo.

Ut quondam **NUTRITIIS** Optimis; ita nunc **PATRONIS & FAU-**
TORIBUS propensissimis quavis pietate jugiter colendis.

Humanis ea lex animis constanter inhaeret,
Quae jubet ut grates merita benefacta sequantur.
Illius ante oculos semper versatur imago,
Mente favoris ubi lustro documenta, Patroni,
Expertus quae sum tot tantaque pluribus annis,
Edibus in vestris mihi cum contingeret esse
Atque acinde, ut non sim par illis numerandis.
Hem doleo! quod deficiat facundia verba,
Qua tantum memorare queam vestram bonitatem,
Nullus sufficio vestras extollere laudes;
Ferte tamen, precibus posco, quod chartula simplex
Pectoris interpres grati vult esse sonora.
Ante meam penitus linguam sua verba relinquere,
Quam non de vestris benefactis commemorabo.
Quot rutilat caelum noctu radiantibus astris:
Quot nitidis viridans tellus distinguitur herbis,
Tot Vobis Vestrisque precor quoque fata benigna!
Caelipotens jubeat DEUS, ut multos peragatis
Annos, incolumes ac terque quaterque beati!

Admod. Reverend. Præclariss. & Plurim. Reverend.

NOMINUM VESTRORUM

cultor observantissimus,
JONAS GODHEMIUS.

Q. B. V.

§. I.

QUAMVIS scriptura sacra sit perspicua, & facultate sui ipsius interpretem agendi gaudeat authentica; exinde tamen non licet concludere, nullam plane aliam, quam quæ ex ipso sacrae paginae fonte immediate hauritur, cognitionem, ad illam, quibusvis in locis, recte intelligendam atque enodandam facere. Actum enim non semper sese explicat scriptura, sed potentia, eaque vel proxima, ut ita dicam, adminicula & veri sensus indicia suppeditando domestica; vel remota, subsidia externa aliunde petendi occasionem subministrando. Si sensus, tanquam ipse gladius spiritus, vocum vagina inclusus, erui poterit, requiritur peritia idiomatis adeoque vocum. Harum autem significatio usitata, vis & emphasis, vix sæpe innotescere possunt, nisi aliorum scripta, vel aliis atque sacris codex, vel affinis, vel iisdem lingvis, exarata, in auxilium vocentur. Imo ex profanis auctoribus græcis optime cognoscuntur & interdum aliunde repeti nequeunt vocum usus & emphasis, præcipue in illis novi instrumenti locis, ubi vox aliqua semel vel rarius, quin etiam sæpius, semel tamen aut bis aliquem induit

A

signifi-

significatum a reliquis locis discrepantem, occurrit. Nam cum consuetudo certissima sit loquendi magistra, utique voces, si modo eas excipiamus, quibus a scriptoribus divinis novæ sacratiores ideæ sunt impositæ, ex communi usu, notionem suam obtinent. Quibus itaque ponderibus unius loquelæ justius, quam alterius, præsertim ejusdem lingvæ, loquela examinanda est? Hac profecto ratione ipsi scriptores græci, philologorum criticorumque opera, observationibus ex similibus aliorum auctorum locutionibus explanati sunt. Horum iterum annotationibus instructi & locupletati sacrorum interpretes, locis difficilioribus, in toto novi testamenti codice occurrentibus, sensim tempore, haud parum lucis affuderunt; id quod de veteris testamenti libris etiam affirmari potest, quibus itidem ex monumentis talmudicis, rabbinicis aliorumque aliquid lucis sparsim scenerati sunt. Alludunt pluries sacra oracula ad res varias, utpote dictiones & formulas loquendi veterum solennes, proverbiales locutiones, dogmata, supersticiosos ritus moresque antiquissimos, quarum magna pars tenebris cimmeriis sepulta jacerent, nisi hæ facibus antiquitatum dispulsæ fuissent, cujus rei exempla bene multa adduci possent. Nec video, quo, *δυσώνια* Apostoli ad Philip. 2: 9, 10, intelligere cupienti, confugiendum esset, nisi refugii penes scriptores profanos relinquere-tur locus. Conati quidem sunt interpretes plurimi, collatione cum aliis sacrarum literarum locis facta, eadem declarare; sed cum locorum illorum collatio, sive sint parallela tantummodo quod ad phrasin, sive quod ad ipsam

ipsam rem, minus succedere & menti Apostoli parum congruere deprehendatur, stante nimirum istorum sententia; aliam hic sequi viam tutius ducimus. Hanc nos ingressuri abs Te, Candide Lector, maximopere petimus & quæsumus, velis oculos humanos in humanos gressus conjicere, & si qua parte nos deflectere videris, in viam redeundi conatui saltem gratiam veniamque benigne concedere.

§. II.

Argumentum tractationis nostræ in textu originali ita habet: Διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερέβησε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πάντων ὀνομάτων ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πάντων γίνῃ κἀμνη ἐπαρενίων καὶ ἐπιγείων καὶ κατὰ χθονίων. Nostri instituti jam non erit ad vivum refecare omnia, quæ hisce commatibus continentur, cum quædam ad aliud pertineant forum. Id tantum obiter indicatum volumus, quod Apostolus in antecedentibus hujus capituli occupatus sit in exhortandis Philippensibus suis ad concordiam, amorem mutuum & humilitatem, atque in illis dehortandis a privati emolumenti studio & pertinacia retinendi sua, Christi exemplum imitatione dignissimum illis proponens, qui licet æqualitatem cum patre habuerit, eam tamen ambitiose retinere noluit, velut facere solent prædones, qui, quod semel rapuerunt, summa cura & studio retinent; sed nostri caussa sua negligens ab illa ad tempus discessit, cum semetipsum exinanivit formam servi accipiens. Deinde humilitatis & exinanitionis Christi ἐκβάσιν & consequentiam v. 9. ostendit, qua occasione mentionem ἐπαρενίων, ἐπιγείων καὶ κατὰ χθονίων h. e. *caelestium, terrestrium & inferorum*, genua

nua in nomine JESU Christi flectentium , v. 10. insinuat, de quibus in hisce pagellis agere constituimus.

§. III.

His ita leviter adumbratis , variæ eruditorum , de hujus loci sensu , se nobis offerunt sententiæ. Quidam enim Paulum , hac ipsa in tres ordines distributione , generatim heic universitatem rerum creatarum comprehendendi velle , autumant , idque eam præcipue ob causam , quod non tantum sensu & intelligentia gaudentibus , sed etiam eorum expertibus , actiones passim in sacris literis per *πρωτοπείαν* , tribuantur. Alii Apostolum , hac divisione , ad res creatas easdemque peculiare atque singulis , in quibus versantur *τοῖς πᾶσι* & locis , proprias respicere , existimant : sic angelos bonos & beatos in cælo , albo classis primæ ; homines fideles & electos in terris degentes , secundæ ; & denique vel dæmones & condemnatos , vel mortuos terra conditos & coram tribunali Christi aliquando comparituros , tertiæ adscribunt. Istos , pro ratione naturarum suarum , quarum altera corporeis perpetuo destituitur membris , altera illis tantum ad certum tempus est soluta , genua sua Christo , modo spirituali flectere , ajunt. Illos , pro indole corporis sui adeoque vere & proprie genua flectere , JESUM redemptorem suum , salvatorem , DEUM ac Dominum , ex toto animo & humillimo amoris complexu venerantes , dicunt. Hos ceu spiritus malos & improbos , nec non mortuos sub terram abditos , ob squalem status , in quo constituti sunt , tenebricosi , *καταχθονίαις* connumeratos , genua quoque sua Christo flectere , inquit. Et licet dæmones cum hominibus

scelerata-

sceleratis inviti & cum tremore majestatem Christi agnoscant; eos tamen jam tum in diebus carnis ejus, genua coram ipso, potestatem in se ejus veneratos, multosque impios ac infideles, flexisse, & tandem in pantocritico die genua sua omnes Christo inflexuros fore, contendunt (a). Si sententias illorum conglomeremus, eo redeunt, ut, omnes res conditas tales hic representari, quæ vel sponte sua vel invitæ, pro ea, qua singulæ sint conditione, Christum se superiorem esse, & omni cultu ut dignum ita prosequendum, sint professuræ, ostendere atque concludere velint. Fatemur sane parum abfuisse, quin cum his, consecutione aliisque circumstantiis nondum perspectis, fecissemus; nihil enim obstat, quominus eorum, in duas priores classes, expositiones sibi constare possent; ad tertiam vero pervenientes ab assensu largiendo retracti pedem retulimus. Præterquam enim quod absurda exinde deduceretur consequentia, ut postea dicetur, prohibet insuper vocabulum *καταχθόνιος*, quod nullibi, neque apud sacros neque profanos scriptores, nobis videre licuit, eo videlicet sensu acceptum, ut vel genios illos impurissimos, quos angelos solemus appellare malos, vel damnatos, vel etiam mortuos terra conditos, designet. Id vero nobis observare contigit, quod Græci per *καταχθόνιος* Deos inferorum præfides intelligant, quam acceptionem heic obtinere, tanto magis credibile videtur, quanto certius constat vocibus *ἑνεργίαν* & *ἐπιγείων* certa etiam indigitari numina, quæ superstitiosi Græci colebant. Rebus itaque circumspectis rationibusque computatis in illam incidimus sententiam, qua existimamus

mus

mus Apostolum, illis ipsis, Jesum Christum Deosque Græcorum fictos inter se non quidem tam comparasse, quasi horum dignitatem comparative ad illius aliquam esse docere voluisset, quam potius invicem opposuisset, ut eosdem ad majestatem, excellentiam, magnitudinem, potentiam atque dignitatem gloriosissimi Jesu ceu Omnis (b) exactos, nihil esse, eo luculentius Philippensibus suis ob oculos poneret; adeo ut, si vel maxime poneretur eos aliquid esse, oporteret nihilominus illos, majestatem vere divinam in Christo habitantem non modo agnoscere, verum etiam eum summæ venerationis declaratione prosequi & adorare.

(a) Rom. 14: 11. (b) AMBROSIIUS: *Omnia nobis Jesus est.*

§. IV.

Cum veterum monumenta Græcorum ad hanc sententiam assumendam nos invitaverint; proinde, ut illam ceteris probabiliorem reddamus, ex iisdem ostendemus, a Græcis gentilibus, Deos alios caelestes, terrestres alios, alios inferos & appellatos, & suis quoque ritibus cultos fuisse. In hoc negotio haud obscurus est Porphyrius (a), dum ita loquitur: *ὡς τοῖς μὲν ὀλυμπίοις θεοῖς ναὸς τε καὶ ἑωμῆς ἰδρύσασθαι, χθονίοις δὲ καὶ ἥρωσιν ἐοχάρας, ὑποχθονίοις δὲ βόθρας καὶ μέγαρα.* *Quemadmodum caelestibus Diis templa & adiculas, & altaria collocarunt, terrestribus vero & heroibus focos, inferis autem scrobes & cryptas.* Nec inevidens est Pythagoras in carminibus aureis, ubi verba numeris coërcet sequentia:

Αθανάτης

Ἄθανάτας μὲν πρῶτα θεὸς, νόμῳ ὡς διάκειται,
 τίματ' καὶ σέβει ὄρκον, ἕπειθ' Ἡρώας ἀγαυὸς,
 τῆς τε καλαχθονίης σέβει δαίμονας ἔννομα βέζων.

Immortales primum Deos, sicuti lege sancitum est, honora: & jus jurandum sancte habe; deinde heroas claros & inferos cole Deos, legitima faciens. Ubi observandum heroas claros pro toto Deorum terrestrium ordine poni. Tripartita numina, quorum heic infertur commemoratio, divisioni Paulinæ omnimode respondent, cum vocabula idem significantia heic compareant, ut mox videbimus. Et quo ratio asserti sit in promptu, ad recensum quendam subeundum vocandi sunt singuli Deorum ordines, quos Græcorum superstitione venerata fuit. Ascendamus itaque primum ad domicilia cælestium. Hi, licet titulo θεῶν μεγάλων (b) seu Deorum magnorum, honoris ergo ita dictorum, conjunctim comprehendantur; interim tamen multiplicia a Græcis sortiti sunt nomina; dicebantur enim ἐνθεσμίῳι, ὑπερθεσμίῳι, ἑπαρθεσμίῳι (c) & ἀθάνατοι (d), qui iterum ἑρηνιάων & ὀλύμπιων nominibus universi veniunt. Οὐρανόωνες nuncupati fuere cæli focii antequam Jupiter imperio potitius esset (e). Illos vero imperio excisos exceperunt ὀλύμπιοι, cujus tituli inscriptione omnes illos ornavit Jupiter, qui ipsi in bello adversus ἑρηνιάωνας imperio exsuendos adfuerunt (f). Duodecim omnino iidem erant, unde Græcis οἱ δώδεκα dicti, a quorum nominibus ob propositam brevitatem abstinere; ea vero scire aventem ad veterem quendam poëtam (g) & Apuleum (h) ablegamus. Numerum hunc duodenarium augere voluit Philippus Macedo (i), & post

post illum filius Alexander Magnus (*k*), decimum tertium sibi arrogantes locum. Circumspiciendum jam est ad Deos *terrestres*, quibus varia etiam imposita sunt nomina. Appellabantur *επιγῆσιοι*, *επιχθόνιοι* & *χθόνιοι*, quo *Δαίμονες* & *Ἡραες* nec non *Θαλάσσιοι* & *επιχάρσιοι* pertinent. Omnes in eo conveniunt, quod sint *επιγῆσιοι*, quod nobis in præfenti demonstrandum est. Quocirca non abs re esse visum est observasse, certis ex ipsis cœlestium numinibus, hac in classe, sua adsignata fuisse loca, idque certa ob negotia his in terris suscepta, quæ gubernare, eamque ob causam multum in terris versari, credebantur. Sic Dianæ & Cereri, Deabus cœlestibus, rei venatoriæ & agrariæ directio tribuebatur, unde etiam hæc *χθόνια* h. e. *επιγῆσια* cluet, itaque dies festi æstate in ejus honorem celebrati *χθόνια* dicti fuerunt (*l*): quin imo expressis verbis ab Apollonio Rhodio in terris quondam habitasse fertur (*m*). Quid? quod ipsi apud inferos suæ attributæ fuerint partes, quemadmodum etiam Mercurius, ab inferorum regno ob munia inibi sua, non excluditur, ut suo loco visuri sumus. Ad *Δαίμονας* quod attinet, in *επιχθόνιοις* seu terrestribus ab Hesiodo (*n*) ponuntur, qui eosdem bonos & puros, malorum depulsores, custodes hominum, justorum & pravorum operum observatores, opum datores, aëre indutos esse, passimque per terram oberrare & in terris versari, pronunciat. Eandem interpretationem admittit Plato (*o*), dum genus aëreum in media regione collocatum eos dicit. Cœlestes inter his, alias numero bene multis, locus quoque conceditur; hinc *ἀθάνατοι ζῆνός*, immortales Jovis, sive
 immor-

immortalitate a Jove donati ab Hesiodo (p) prædicantur. Quod autem hoc prædicatum de dæmonibus intelligendum veniat, ex ramiis, τοῖς ἀθανάτοις hic a Poëta attributis, utpote in terris versari & custodes hominum agere, quæ non nisi Δαίμοσι competunt, clarum est. Ad hanc classem ἥρωας, quippe qui in terra degerunt (q), deinde retulimus. Ἡμιθεοὶ hi alioqui dicuntur, nam hybrida erat progenies, & partim DEO cuidam, partim homini originem debere præsumebantur (r): Sic Hercules Jovem & Alcumenam, Castor & Pollux eundem & Ledam parentes agnoscunt; adeoque neque homines neque Dii, sed utrumque simul fuerunt, seu quiddam ex DEO & homine compositum, ut ait Lucianus (s). Attamen propter genus ex immortali & mortali semine mixtum, mortali mixtura ab immortali parte superata, non solum staturæ, quam ceteri mortales, majoris fuisse (t); sed etiam virtutibus supra conditionem humanam longe positis gavisifensebantur (u). Nomina eorum requirens Hyginum (v) & Pausaniam (x) adeat, & plerosque tam heroum quam heroidum in sidera cœlestia relatos inveniet. Decem præcipue heroas colebant Athenienses ἑπώνυμοι, illis vocatos, eo quod decem Atticorum tribus ex eorum nominibus appellatæ essent (y). Nomina eorundem recenset Pausanias (z). Secundum Thaletem (aa) in numerum Deorum post fata demum recepti sunt heroës, quoniam animas e corporibus separatas eos fuisse testatur. Tum primum quoque non dicam immortalitatem, sed vel naturam prorsus divinam vel saltem divinæ æmulam simillimamque

& humana multo meliorem, & quidem post combustum in pyra ferali corpus, induere credebantur; etenim igne absumi dicebant quicquid humani a matribus contraxissent (*bb*); perfecta itaque combustionem puram atque incorruptam tulerunt divinitatem, quæ ad Deos subvolavit (*cc*). Hujus intuitu Hercules membra in DEum mutatus dicitur (*dd*). Hujus etiam respectu penes cœlestes, quibusdam heroum & heroinarum locus non denegatur, ut ex translatis Themistii (*ee*) verbis constat: *Iuste egerunt prisca homines, quando Herculem in numerum Deorum retulerunt.* Causa talis honoris ei fuit fortitudo, quemadmodum Helena pulchritudinis gratia parem honorem consecuta est (*ff*). Postea *θαλασσις* nominavimus, intelligentes eos, qui Neptuni auspiciis regimen maris exercuerunt. Ne autem scrupulum cui moveat, quod Deos marinos, non modo ad terrestres retulerimus; verum eos loco terrestrium ponere sustineamus, notandum est, nos hoc ausum scholiastæ Homeri (*gg*), acceptum referre. Hic cum occupatus sit in exponendis heroum ritibus trium ordinum Deos invocantium, non potuit non marinos loco terrestrium collocare, præsertim cum heroës magnam horum partem conficerent; adeoque inconueniens fuisset dicere, heroas tanquam ex grege Deorum terrestrium, preces ad Deos terrestres fundere. Quod vicissim marinos prorsus omiserint alii, ex globi terraquei indole provenit, cujus pars mare quoque est, & consequenter Dii marini sub terrestribus simul intelligi & comprehendi voluerunt. *Ἐπιχθονίς* denique diximus, & nemi-

& meminisse ignotum esse putamus; veterum superstitionem, genium quendam, regionibus, urbibus locisque omnibus ac singulis adsignasse, quem iisdem præesse, hominumque inibi versantium curam gerere eorumque negotia sua providentiâ moderari, somniabant; unde ejusmodi Dii topici ἐπιχώριοι Latinis locales audiunt (bb). Ordinis ratio postulat, ut denique ad *inferos* fiat descensus. Hos ὑπερταίους, χθονίους, ὑπερχθονίους & καταχθονίους appellatos fuisse animadvertimus (ii). Ζεύς χθόνιος (kk), Jupiter infernus, χθόνιος βασιλεύς, rex infernus & Ουρανός χθόνιος κατ' ἐξοχὴν dictus fuit Pluto, eo quod agmen Deorum inferorum ducere putabatur. χθόνιος dicitur Mercurius, quod infernum, non terrestrem significare, evidens est ex Diogene Laërtio (ll), cum Mercurium *animarum questorem, atque ideo ductorem, janitorem ac χθόνιον seu infernum* appellat, eumque animas puras atque purgatas in excelsum ducere, impuras vero furis, vinculis indissolubilibus vincendis, tradere, ait. χθόνιοι δ' αἰνοῦνται Dii inferi Pluto, Mercurius & Ceres ab Æschylo (mm), penes quem Chorus Darii animam evocans inducitur: *O Dii infernales puri (χθόνιοι δαίμονες ἀγροί), remittite animam in lucem.* Καταχθονίων δαίμονων Dionysius Halicarnassensis (nn) & Pythagoras (oo) meminerunt, ubi per δαίμονας Deos intelligi, tam ex illis, quæ ex carminibus Pythagoricis attulimus, quam ex Homero, palam est: *Μινέρβα, inquit, ad cælum ascendit ad domos Jovis, μετὰ δαίμονας ἄλλους, ad ceteros Deos.* Græcorum insuper in hac classe, maxima ex parte numina, epitaphium

Græcum, in monumento quodam sepulchrali inscriptum, & ante annos ferme 189 Athenis visum ostendit, quod ex codice manuscripto bibliothecæ ambrosianæ in lucem protulit Lud. Ant. Muratorius (pp) illudque latine ita reddidit: *trado inferis Diis* (τοῖς κατὰ τοὺς θεοῖς) *hoc sepulcrum custodiendum, Plutoni, Cereri, Proserpinæ & Furiis, nempe Alectoni, Tiphonæ & Megeræ* (qq), *& omnibus inferis Diis* (κατὰ τοὺς κατὰ τοὺς θεοῖς), utpote Æaco, Rhadamantho atque Minoi, iudicibus, Hecatæ & Mercurio. *Si quis spoliaverit hoc sepulcrum, vel aperiet, vel etiam aliquid dimovebit, vel ipse, vel per alium: neque terra incedat, neque mari naviget, sed eradicabitur funditus, omnibus malis occupabitur, & horrore, & febre, & quartana, & elephantiasi, & quæcunque mala hominibus accidunt, ea eveniant illi, qui ausus fuit aliquid ex hoc sepulchro amovere.*

(a) De antro Nymph. fol. 1. (b) vid. poeta quidam veteris idemque græcus apud Everh. Feithium Antiqu. Homer. L. 1. c. 1 p. 5. (c) Pollux Onomast. L. 1. c. 1 Sect. 23. (d) Pythagor. vid. supra. (e) Scholiast. Aristoph. ad Nubes v. 246. (f) Diodor. Sic. Biblioth. hist. L. IV. c. 15. p. 225. edit. Rhodom. & Scholiast. Aristoph. loc. cit. (g) vid. supra lit. b. (h) De DEO Socratus, ubi duos Ennii versus reservavit, qui nomina eorum continent. (i) Diodor. Sic. Biblioth. hist. L. XVI. c. 93. p. m. 480. (k) Abianus hist. var. L. V. c. 12. & Clemens Alexandrinus in admonit. ad gentes p. 61. (l) Pausanias in Corinth. c. 35. (m) Argonaut. L. IV. v. 988. (n) Op. & dierum v. 122. & 123. (o) in Epinomide. (p) v. 253. (q) Hesiod. l. c. v. 179. Porphyr. vid. supra lit. a & Pythagor. vid. etiam supra. (r) Scholiastes

liasti Hesiodi ad locum jam cit. (s) in Dial. mort. speciatim in Dial. Menippi, Amphiloebi & Trophonii T. 1. p. 267. (t) Aristotel. Polit. L. VII. c. 14. & Pausan. Eliac. Poster. c. 5. cfr. Gottfr. Olearii ad Philostrati vitam Apollonii L. II. c. 21. not. 8. (u) Philo Judæus, libro quod omnis probus sit liber p. 681. (v) Fab. CCXXIV. (x) Eliac. Poster. c. 9. p. 474. (y) Harpocration voce ἐπιλυποι. Cfr. Suidam eadem voce. (z) in Atticis c. V. Cfr. Phocica ejusdem c. X. (aa) Apud Athenagoram in Legat. pro Christ. cfr. Gibb. Cuperi observat. L. III. c. 16. (bb) Seneca in Hercule Octavo v. 1965. & Ovid. Metamorph. L. IX. v. 250. (cc) Lucianus in Hermotimo T. I. p. 509. (dd) Callimachus Hymno in Dianam v. 159. (ee) Orat. IV. (ff) Lucianus in Charidemo p. 784. (gg) ad Iliad I v. 504. (bb) vid. Cornel. Schrevel. in Not. ad Virg. Æneid. L. V. v. 95. (ii) Pollux onomast. L. I. c. I. Sect. 23. (kk) Hesiod. op. & dierum v. 465. (ll) in Pythagora. (mm) in Persis. (nn) Antiqu. Rom. L. VI. c. 80. (oo) vid. supra. (pp) in Notis ad Anecdota græca p. 7. (qq) vid. Apollodori Bibliothecam L. I. c. I. §. 3.

§. V.

Cum a proposito nostro non alienum sit novisse, qualem cultum singulis Deorum suorum ordinibus præstiterint Græci; idcirco huic rei paulisper immorari lubet; exinde namque oppositioni Paulinæ & inde assertioni nostræ haud parum roboris accedet; nimirum, revocato in memoriam, hosce nihili Deos tanta in estimatione fuisse, simulque intellecto, Jesum verum esse DEum, quanti tum is æstimandus sit, cogitarent Philippenses Variis ritibus, numina omnium ordinum sua coluisse Græcos tam ex Porphyrio §. IV., quam ex Lutatio (a) evictum dari potest; hic enim ita verba facit:

cit : *tria sunt in sacrificiis loca, per quæ piationem facimus, cælestibus exstructis focus; terrestribus supra terram sacrificamus; serobiculo facto inferis.* Cultum itaque cælestibus exhibuerunt, quod non modo picturis, statuis & altaribus, sacrificiorum causa structis, sed etiam templis suis testatum fecerunt. Imagines Deorum duodecim visere erat Athenis in porticu Jovis Eleutherii (b). Statuæ in eorum honorem erectæ, in templo quodam Megarensium cernendas se præbuerunt, quæ duodecim Deorum signa nuncupabantur (c). Sex altaria gemella Olympiæ, iisdem Diis singula binis consecraverat Hercules, quæ *Βαυοὶ ἔξ̄ διδυμοὶ* audiunt Pindaro (d), & Pisistratus Atheniensis duodecim Deorum altare in foro Athenarum veteri constituerat, ad quod rem divinam facere siveverunt Athenienses (e). Fanum cives Thepulsæ in Arcadia duodecim numinibus exstructum dedicaverant (f). Cultu quoque suo honoratos fuisse *terrestres* manifestum est ex Platone (g), cujus verba conversa talem subministrant sensum : *post hos & sub his, nempe Diis magnis, demonas precibus votisque colere debemus, maxime bonæ interpretationis & intercessionis causa;* pariter ex Themistio (h) : *templa homines prisca Herculi exstruxerunt peculiaria, ac sacrificia fecerunt, non modo quæ heroi par erat, sed talia etiam, quæ demoni, imo quæ DEo ipsi.* Ubi ad differentiam consecrationis, attendi convenit. Heroibus, præcipue post divinitatem indutam, honores consequi divinos, haud difficile fuit; quare etiam *ἑταυρίοις* suis statuas in Ceramico prope quingentorum curiam posuere Athenienses, referente Pausania (i).

bus

bus dicata atque inde *ἡρώα* vulgo dicta, tam sancte habita sunt, ut si vel lapillum quis ex illis avulsiſſet, ei morte id expiandum foret (*k*). Aræ, super quas ipsis sacrificatum fuit, vocabantur plerumque *ἱεράρει*, quo alias nomine cœlestium *βωμῶν* poetarum nonnulli nuncupavere (*l*). Erant autem illæ humiles & paululum tantum ultra terram surgentes, & ex humo forma quadrati aggesta confectæ (*m*). Circa sacrificia ordinem & tempus a Græcis observata, hoc loco verbo tangere volumus. In hoc nos instruit Plutarchus (*n*), cujus hæc est sententia: *in novilunio Diis, nimirum cœlestibus, rem sacram facientes, proximum ab eo diem demonibus ac heroibus addixerunt, craterumque secundus heroibus & heroinis miscetur.* Unde apparet honores heroibus exhibendos cœlestium dæmonumque non debuisse pares esse, quanquam etiam divis factis æquales nonnunquam contigerunt. Sic Lampfacæ virgini initio honores habiti sunt heroici, postmodo autem ei ut numini sacrificatum fuit, tradente Plutarcho (*o*). Neque cultu suo fraudati sunt *inferi*; licet enim nullæ picturæ & statuæ, nec aræ propriæ sic dictæ, illis ut ceteris sacratæ fuerint; alia tamen venerationis argumenta & honoris testificationes non desiderantur, quæ cum indole eorum melius congruere possent, qualia sunt templa, cavernæ subterraneæ & scrobes, in quibus victimæ crebrius fiebant, de quibus singulis aliquid dicendum. De templis & quidem Plutonis, Proserpinæ & utriusque simul Strabo & Pausanias narrant, quorum unum istius (*p*) Pyli, quæ urbs est Eleæ, unum illius (*q*) apud Megalopolitanos in Arcadia, alterum horum (*r*), quod lucum habuit pretiosum,

tiosum, in Nysæorum pago, posita fuere. Huc accedit narratio Aristophanis (ι) de Hecatæo delubro, quod ceu *περικαλλέα ἱερὸν* celebrat Apollonius Rhodius (ι); nec non iterum Pausaniæ (κ) de templo *Θεῶν, ἃς καλεῖσιν Ἀθηναῖοι Σεμνάς*, Athenis juxta Areopagum sito. Rationem situs hujus causlas fuisse capitales, quæ in Areopago tractabantur, ut si quid senatum lateret, illæ ad coarguendum facinus adjutrices essent, perhibet Ulpianus (ν). Cavernæ subterraneæ, Porphyrio §. IV. & Homero (ξ) *υείραρα* nominatæ, studio fabricatæ parietibusque munitæ erant lapideis, quo statum suum diutius tuerentur & usui inservirent crebriori. Scrobes vero eidem vati (γ) *Βόθροι* dictæ, tanta industria non erant elaboratæ, sed solummodo effossæ, magnitudinem undique habentes cubitalem (ζ). Atque has cryptas, rei sacræ inferis faciendæ causa instruxerant, quod Philostratus (αα) aperte indicat, confirmans *inferos Scrobe gaudere & iis, quæ in terræ cavernis sunt, sacrificiis*; & Ulysses apud Homerum (bb) precibus ad inferos pollicitus est, *se, ubi Ithacam venerit, sterilem bovem, quæ optima esset, in cavernis subterraneis sacrificaturum fore*; nec multo post Homerus ipse testatur se pecora sumta mactasse in foveam. De hac etiam re ita fatur Valerius Flaccius (cc): *In Scrobibus cruor & largus Phlegethontis operti stagnat bonos*. Aras diximus inferis vulgo consecratas fuisse nullas; interim tamen cespitias nonnunquam ad scrobes structas fuisse convincit Ovidius (dd), cum de Medea, Æsoni focero juventutem redditura sequentia versibus includit:

- - - Statuitque aras e cespite binas

Dexte-

Dexteriore Hecates, at leva parte iuventæ (Proserpinæ)

Quas ubi verbenis, silvaque incinxit agresti.

Haud procul egesta scrobibus tellure duabus

Sacra facit: cultrosque in guttura velleris atræ

Conjicit; & patulas profundit sanguine fossas.

Et paulo post:

Multifidas faces in fossa sanguinis atra

Tingit, & intinctas geminis accendit in aris.

Præterea heic probe notanda venit mentio *velleris atræ*, quæ non temere a Poëta injecta est; jura enim sacrificiorum rationem colorum habendam esse præscribebant.

Sic Diis superis hostiæ merito candidæ atque albæ, inferis vero atræ furvæque erant immolandæ (ee); quia scilicet splendor cælo, morti vero & inferis caligo convenit. Sic inferis Diis & manibus hostias offerri solitas

ἀγόνες seu steriles eademque pronas: superis contra sæcundas, ἐνόρχες & τετραχελισµένες, sive obtorto versus cælum collo, erudite observat Jo. Alb. Fabricius (ff).

Ingentem hic multitudinem tellium, non modo de victimarum nigrore; sed etiam de illarum sterilitate & varietate, de sexuum parilitate, de numero pari,

excitare possemus, nisi in re pervulgata fastidiosum esset; interim ultro quasi præsentem se sistit Homerus (gg), cum Ulyssen inferis ἰν παυµέλαια, ovem totam nigram,

& βῆν στείραν, sterilem vaccam, sacrificantem introducit. Cui adstipulatur Virgilius eo loco, ubi de ritu inferis sacrificandi Æneæ canit (hh), quem oves nigras, vacas steriles (ii), juvencos eorumque quatuor numero & fues adhibuisse commemorat.

Lucretium, Tibullum ceterosque tacemus, hoc denique observantes, quod

velati

veluti sacra, summa religione administrari & confici voverunt, ita nec precibus pro malo aliquo averruncando & bono, ut opinati sunt, impetrando, numina adorare & placare sua, intermiserint. Hic tandem Homeri (kk) illa succurrunt:

Πολλὰ δὲ γυνάμηι νεκύων ἀμειννὰ κάρηνα,
 Τὴς δ' ἔπειε εὐχολήσι λήθσι τε ἔθνεα νεκῶν
 Ἐλισάμην'

Multum precatus sum mortuorum infirma capita Postquam votis precibusque gentes mortuorum precatus sum.

(a) *Ad Thebaidos Lib. V.* (b) *Pausanias in Atticis c. 3. p. m. 8.* (c) *ibid. c. 40. p. 96.* (d) *Olympion. Od. V.* (e) *Thucyd. L. VI. p. m. 412.* (f) *Paul. in arcad. C. 25. p. m. 649.* (g) *in Epinomide p. 639. edit. Gr. Bas. 1556.* (h) *Orat. IV.* (i) *in Atticis. c. 5.* (k) *Ælian. Γαϊκίδης Ἰσσορίας L. V. c. 17.* (l) *Pollux Onomast. L. I. c. I. Sect. 5.* (m) *cfr. Scholiast. Euripidis in Phœnissis ad v. 290.* (n) *in Quæst. Roman p. 270.* (o) *de virtut. mulierum p. 255.* (p) *Geograph. L. VIII. p. m. 529.* (q) *Pausan. in Arcad. c. 31. v. 665.* (r) *Strabo Geograph. L. XIV. p. m. 960.* (s) *in vestis vers 800.* (t) *Argon. III. v. 251 & 341.* (u) *Attic. c. 28.* (v) *ad Demosth. Orat. contra Midiam p. m. 180.* (x) *Odyss. XI. v. 30.* (y) *ibid. v. 35. & 36.* (z) *l. cit. v. 25.* (aa) *de vita Apollonii L. VI c. 2.* (bb) *εὐστ. XI v. 30.* (cc) *Argon L. I. v. 733* (dd) *Metamorph. L. VII. v. 240.* (ee) *Arnobius adversus gentes L. VII. p. 225.* (ff) *Bibl. antiqu. p. m. 354* *Cfr. Stephanum p. 54. ad Saxonem Grammaticum & Gutherium IV. 8. ubi de sacris iuferorum.* (gg) *Od. XI. 30.* (hh) *Æn. L. VI. v. 243. sequ. it. L. V. v. 96. sequ.* (ii) *L. VI. v. 251. ubi id vel ea propter fieri observat Corn. Schrevelius, quod nihil apud inferos generetur, vel quod ipsa Proserpina sterilis fuerit* (kk) *Odyss. L. XI. v. 29. & 34.*

§. VI.

Plura adduci possent, nisi fortasse extra oleam dudum vagati essemus. Et quid opus est aliunde operose conquirere & corrogare, quæ domi nascuntur? Imo, quid est, quod oracula ethnicorum consulamus profana, cum sacra oracula nostra nobis consulentibus respondere, nosque rebus in abstrusis erudire non recusant? Quid denique opus est lumine candelarum mutato, cum exortus sol radiis rutilantibus suis tenebras ex toto hemisphærio dispulit. Ad oppositionem igitur Paulinam & Philippenses regredientes iusimul in sacram scripturam, ceu solem splendidissimum oculos convertimus, cujus perniciosissimi radii atmosphæram nebulosæ mentis nostræ opacam, nitidissimo jubare suo penetrare rebusque in obscuris collustrare queunt. Radii vero ejusmodi ex quibus haud parum lucis argumentum fœneratur nostrum, in multis sacrorum oraculorum locis adspiciendos se præbent. Emicant autem illi præcipue ex Psalmis Davidis, ubi Dii gentilium & DEUS Israël invicem opponuntur. Evolvamus Psalmum 86: 8 Hic enim affirmat Psalter, nullum esse inter Deos Jehovæ similem: אין כמך באלהים ארבי ואין כמעשך. *Nullus est instar tui inter Deos, o Domine, nec edit quisquam opera tuis similia* Itaque si non similes, utique dissimiles sunt. Nonne hic oppositio Paulinæ non absimilis apparet. Psal. 96: 4, 5. גדול יהוה ומחלל מאד נורה הוה על-כל אלהים: כי כל אלהו העמים אלילים ויהוה שמים עשהו. *Magnus est Jehova summaque laude dignus, terribilis est super omnes Deos, vel timendus plus, quam Dii ceteri. Quia omnes Dii populorum sunt Dii nihili, sed Jehova cælum fecit.* Ubi observandum, ex phrasi, ter-

ribilis est super omnes Deos, vel timendus plus, quam Dii ceteri, non sequi, quod etiam timendi sint Dii gentilium, haud aliter atque Pharilæus non potest dici justificatus, eo quod Publicanus dicitur descendisse in domum suam justificatus potius quam ille. En aliam oppositionem. A pluribus locis operose proferendis ideo abstinemus, quod nemo facile tam hospes in sacro codice erit, quin loca Psal. 97: 9. Psal. 115: 3. Psal. 135: 5. Psal. 136: 2. Esa. 40: 17. seqq. Cap. 41: 6, 7, 21, 22, 23, 24. Cap. 44. 8. seqq. Cap. 45: 5, 18, 20, 22. addito & collato v. 23. sibi nota habeat, ex quibus abunde colligitur, quod scriptoribus sacris non inusitatum sit verum DEum Diis commentitiis non tam comparare quam opponere & longissime antepone, ad docendum hos nullius esse valoris, nulla pollere potentia, nec dignos proinde, qui ulla ratione ei æquiparentur; ut si existerent & aliquid essent, non solum JESUM multo superiorem, quam ut cum illo conferri possent agnoscere, sed etiam personam ejus summo cultus & venerationis honore, ipsos etiam oporteret prosequi & adorare, ut Psaltes eos jubet Psal. 97: 7. וְבָשׂוּ כָּל עַבְדֵי פְסַל הַמִּתְהַלְּלִים בְּאֵלֵיהֶם. Pudore afficiantur omnes sculptilium cultores, & qui Diis nihili gloriantur. Adorate eum, Jehovah, vos omnes Dii. Quæ verba utpote Paulinis simillima haud parum juvabit observare; quemadmodum enim, וְחָח & hic & alibi ad indigitandum cultum quam maxime humilem, eundemque non modo civilem, sed etiam ut hic, religiosum, usurpatur: ita quoque phrasis γόνυ κἀμωσθησθε ad cultum religiosum designandum adhibetur (a). Regrediamur ad Homerum

& au-

& audiamus Agamemnona apud illum ita loquentem:

Τατα δὲ πρῶτον ἄλλων ἀνατήσασιν Ἀχαιοί,
 ἔπειθ' ἀδείης τ' ἐστὶ, καὶ εἰ μόθ' ἐς' ἀκόρητος,
 φημί μιν ἀσπασίας ΓΟΝΙ ΚΑΜΨΕΙΝ, αἶκε Φύγησι
 Διὸς ἐκ πολέμοιο, καὶ αἰὲς δεισιπότητος.

Huic autem (Hectori) pugnatorum alium excitabunt Achivi: is quamvis intrepidus sit bellique insatiabilis; existimo tamen, eum libenter GENU FLEXURUM, si effugerit Jævo ex bello gravique pugna (b). Hic γόνυ κάμψειν, salva acceptione propria, metonymice explicandum est, hoc modo, quod, si pugnator ille integer ex tam ancipiti certamine elapsus fuisset, incurvatis Deos poplitibus demissaque animi mente veneraturus gratesque eis pro salute persoluturus esset; adeoque γόνυ κάμψειν verbis γενέσθαι & γυνάσθαι convenit, quorum illo usus est Homerus, hoc Apollonius pro ἔσθαι, demisse precari, obsecrare. Et cum Apostolus non præsumatur usus fuisse vocabulis, nisi sensu Græcis recepto, idem eum velle credimus, scilicet, ut, Jesum maxima reverentia colere & adorare, interesset ipsorum quoque cælestium, terrestrium, inferorum omniumque, cujuscunque demum generis, Deorum, si alias ejus indolis atque frugis essent.

(A) Rom. 14: 11. Cap. 11: 4. Eph. 3: 14. (b) Iliad. VII. 116.

§. VII.

Ex hac expositione nihil incongrui exsculpi posse existimamus, quin & cum antecedentibus & consequentibus aliisque circumstantiis facile conciliari queat. Etenim versu 9. DEus pater dicitur filio donasse nomen super omne nomen, quod tantam majestatem, dignitatem ac potentiam, tam quod ad κτῆσιν quam χερῶσιν infert

fert (a); quanta nulla res in tota rerum natura est capax, tantoque minus in deastros cadere potest, quanto evidentius existat, iisdem inter res nihili locum esse assignatum, non quidem quasi sculptilia, idola & imagines Deorum fictorum materialiter essent nihil, cum experientia & historiae reclamant, sed formaliter, quia id repræsentant, quod non sunt, nihilque valent, nihil sunt potentia, virtute & efficacia, imo nihil vere divini numinis habent, sicuti supra commemoratum est. Qua ratione oppositio nostra suo non destituitur fundamento. Versus etiam II. cum nostro adeo arcte cohereret, ut ab eo divelli nequeat, ideoque nihil refert, si quis cum Alexandro Moro per *πᾶσαν γλῶσσαν*, *spiritum omnis ordinis & homines cujusvis lingue* intelligere vellet, cum ipsi quoque, quos orbis superstitione imbutus veneratur Dii, talem confessionem a semet extorquere necessum haberent, si existerent & aliquid essent, ut jam antea diximus. Nec quidquam obstat, quominus eodem jure *confiteri* eos jubeat Apostolus, quo Prophetam jubet eos *adorare*. Verum ut assertio nostra firmiori stet talo, respiciendum est ad statum ecclesiae philippensis pristinum & dispiciendum, an idololatriæ additi fuerint Philippenses & tripartita numina cognita habere potuerint; alias enim mentem Apostoli percipere ipsis non fuit possibile? Hac de re eo minus nobis dubitare licet, quo certius constat, eos maxima ex parte gentiles olim fuisse religionemque paganam confessos, æque ac illæ, quas in hac urbe Christo lucratus fuerat Apostolus, primitiæ, de quibus in Act 16: 14, 15, 33. legitur. Pari modo nihil omnino nobis occurrit dubii,

quoniam

quin Philippenses , moris patrii haud ignaros, cœtus Deorum in tria distinctus agmina, non fugerit, maxime cum conditor urbis illorum Philippus Macedo, cujus omnes res gestas sine ullo dubio sancte memoria servaverant, in Deorum senatu majestatem concessus sibi arrogasset, ut etiam inter duodecim Deorum cœlestium imagines, decimum tertium ejus simulacrum, divino per omnia habitu, ostentaretur (b). Nonne igitur, quoties res ad conditorem pertinentes suum memoria repetebant Philippenses, toties saltem in cogitationem τῶν ἐπισημοτάτων, etsi jam cum eorundem contemptu, incidere poterant? Ad statum eorum jam tum præsentem, quod attinet, erant quidem notitia personæ JESU instructi, poterant tamen inter illos aliqui esse, qui, inhærescente adhuc in mentibus numinum tripartitorum opinione, cogitationes magnitudine Salvatoris haud dignas, foverent. Ex horum animis omnem deitatis, Diis falsis attributæ opinionem penitus extirpare & radicitus evelle- re, eosque in agnitione veri numinis & mediatoris confirmare voluit, docendo JESUM majestate vere divina fulgere, cujus respectu abjectissimi deputandi essent omnium ordinum Dii, quippe qui mera perversæ rationis entia erant, nihil vere divini nisi in vanorum mentibus hominum possidentes. Voluit insuper Apostolus recordationem deastrorum, quibus adhæsisserent, fictorum, Philippensibus ideo dare, ut detestationem ad hosce nihili Deos eo majorem in illis, vanitatis pristinæ jam convictis, excitaret, & ad delectationem suam in salvatoris dignissimi consortio & in illo permansione, u- nice quærendam, eos excitularer. Hinc y. 12. cohortatio-

rationem ad omnes & singulos continuat, ut cum humilitate atque summa animi demissione eique conjuncta reverentia suam ip'orū operarentur salutem, quam, veluti, rejectis Diis falsis, non in alio, quam in nomine JESU quæri posse, certo sibi persvaderent, ita penes illum, vera & constanti in ipsum fide ac honorum operum intenti studio, eam sollicitè nunc & in posterum, opus hocce salutis continuando & indies magis magisque ad vitæ finem usque urgendo, quatenus semper habebant, in quo crescere possent, quærere deberent, ut sibi vult κατεργάζοιτο. Hinc quoque v. 16. eos, ut *verbum vitæ continerent* & cap. 4:1. *Sic in Domino starent, in Domino superent* v. 2. monet, quo ipso eos recursum ad idola & ethnicorum oracula insimul prohibere videtur; ad illa enim si per levitatem, qua quædam ingenia laborare solent humana, revertissent, *in vanum cucurrisset & in vanum laborasset* Apostolus, ut ad finem v. 16. cap. 2. addit.

(a) *Cfr. Eph 1.20, 21.* (b) *Diodor. Sic. Biblioth. hist. L. XVI. c. 93. p. 558.*

§. VIII.

Amovenda jam sunt repagula, quæ assertioni nostræ imprimis objicit contra Lakemacherum disputans Jo. Christoph. Wolfius (a). Primum autem ipsi periculum est, ne Philippenſibus aut aliis ex paganis ad Christum conversis, suspicionem suggereret Apostolus, idola inter res nihili 1. Cor. 8:4 numerans, non prorsus nihil eadem esse, cultumque eorum cum cultu Salvatoris conjungi & consistere posse, siquidem cultum eorum cum cultu Christi comparasset; quo pacto ad pristinum vanitatis statum residerent ab Apostolo seducti atque illuc redacti. Verum haud crediderim e esse, ut anxio nobis animo species, ejusmodi figuremus inanes, cum ex oppositione hæc pateat Apostolum neque comparare neq; conjungere cultum deastrorum cum cultu Christi, sed expresse innuere, ipsos Deos cælestes, terrestres & inferos cultum quam maxime religiosum, si ceteroquit tales essent, Jesu exhibere debere, quo ipso ab omni cultus honore illos excludit. Sed esto, quod Jesum inter & numina ficta comparationem instituerit noster; exinde tamen non sequitur, quod opinatur, cum comparari possint non solum res

æqua.

æquales, sed etiam inæquales & contrarias, qualis est comparatio illa inter Christum & Papam, quæ apud Meiserum (b) existat. Et ea ratione inter illum & nos, Apostolum non tam comparatione quam oppositione usum fuisse, urgentes convenit. Quis quoque nescit multis rebus, plus lucis, oppositis contrariis, adfusi. Ulterius instat idem, se nullam ejusmodi de astrorum mentionem in novo testamento invenire, sed potius in illo angelorum, commemorationem fieri, quando majestas urgetur Salvatoris & cultus ei debitus, tanquam qui ei ab ipsis angelis præstetur. Sed pace tanti viri dubitare liceat, an legitima sit illa quæ a defectu similitudinis in N. T. locorum ducitur consequentia. Sufficiat adesse loca in V. T. non pauca, ut supra ostentum, ad quæ respexisse Paulum, quæ ratione negari possit equidem non video. Locum vero quem adpellat Johanneum, Apoc. 5: 13. evolutum & æquiori mentis trutinâ pensitatum a nostris militare partibus intelleximus. Nec enim impedit vocula *κρίσμα*, quominus appellatione *κρίσματάων*, idola, non obstante eorum nihilo, venire possint, quatenus *adorare & confiteri* illis injungitur, & quatenus *benedictionem & gloriam*, h. e. laudem, præconium & celebrationem, nec non *honorem & robur*, sedenti super throno & agno his tribuere dicuntur, quæ omnia cum *verbo adorare* congruunt, & cultum religiosum eundemque humillimum æque ac hoc involvunt atque arguunt. A nobis igitur impetrare non possumus, quin credamus etiam Deos gentilium vocibus *πάν κρίσμα* comprehendisse Johannem, maxime cum sanctos angelos versu 12. proxime antecedenti, ceterosque cives cælestes, quorum vers. 8, 9, & 10. meminit, agnum celebrantes introduxerit. Quid? quod phrasis *ἐπι τῆς θαλάσσης* cum interpretatione nostra amicissime conspiret. Quis itaque existimabit sanctissimum verum *ταύτολογίαν* condidisse otiosam, eorundemque celebrationem sequenti 13. commate ingeminando insinuasse? Ponamus præterea, quod sensus, cui indulget Cel. Wolfius, obtineat, in illo casu utrobique, & in nostro *καθ' αὐθρονομία* & Apoc. 5: 13. *πάν κτισμα ὃ ἐστὶν ὑποκάτω τῆς γῆς* demones & condemnatos designant. Ast diabolus, voce *συναγωγικῶς* pro tota malignorum spirituum cetera accepta, nullibi in toto sacro codice, DEO, cultum religiosum cum celebratione & gratiarum actione conjunctum atque ex demissa animi mente proficiscentem, qualem ambo loca allegata poseunt, exhibuisse, exhibere vel exhibiturum fore, legimus; contra vero, per malitiam summam, constanter, pervicaciter & pertinaciter, inde a primo defectionis momento, blasphemia & conviciis DEUM profcisdissè atque incessissè, convincit scriptura sacra, quod etiam ex ipsis vocibus diaboli & satanæ per se liquet. Idem de condemnatis, qui ejusmodi quoque malitiam contraxerunt, affirmari potest. Sed forsitan immemores monitus Apollinis: *μη κινῆ καμίρινα ἀκίνητος παραμενάρι*, in hac palude existenda via; adversariis in assertionem nostram invadendi aperienda, occupari videmur, siquidem in historia evangelica,

cultum religiosum DEo praestitisse leguntur daemones v. g. Matth. 8: 29, 31. Marc. 5: 6, 7. Luc. 8: 28, 31. quibus addi potest Marc. 1: 24. Hic spiritus immundi primus se novisse *JESUM esse sanctum DEi*, nempe *filium: se agnoscere illum esse altissimi DEi filium*, profitentur. Deinde *ei ad pedes accidere, eum adorare, obsecrare, appellare & per DEum adjurare* dicuntur, ne ipsos ante tempus torqueret. Haec singula sub incudem revocare volumus. Omnis cultus religiosus praestitit notitiam numinis, qua neq; daemones destituuntur, quod tam ex dictis allatis, quam ex Jacob. 2: 19. colligitur. Novit enim diabolus DEum esse, novit eum esse creatorem suum, novit summam ejus in se potestatem. Verum quumvero tantum abest, ut superbissimus ille spiritus se ei submittere eumque demisse venerari velit, ut potius contra illum insurgens ei omni studio & conatu adversetur, seque ei non solum opponat, sed usque adeo anteponat, ut impudentissime a Christo adorari velit Matth. 4: 9. Novit etiam & agnoscit jesus esse sanctum altissimi DEi filium; sed novit juxta illum non esse redemptorem suum. Hinc, cum sciat se, ex quo disturbatus est, gradum nunquam amplius recuperaturum fore, odio Deum prosequitur acerbissimum. Non equidem nego verbum *προσκυνεῖν* a Marco adhibitum, amoris, venerationis cultusq; divini cum adoratione conjuncti notionem importare; quandoquidem autem de diabolo dicitur, cultus non intelligitur alius, quam ex solo timore & metu ortus. Nec aliud verbum *προσπίπτειν* apud Lucam intendit. Neque inficias imus verbum *δέσθαι* a Luca usitatum, supplicem & demissam precationem innuere; at quod eum hic significatum subeat, non est quod quis acriter infret, cum potius convicio efflagitaverit procacissimus ille, id quod patet tam ex verbis *παρακαλεῖν & ὀρκίζειν* penes Matthaeum & Marcum, quam ex contumaci ejus interrogatione; *quid nobis & tibi*, quam adeo proterve, procaciter & superbe proposuit, ut ex ejus confessione, adoratione & obsecratione, nulla submissa venerationis indicia colligere liceat. Ad haec faciles credimus sanctissimum Deum ab impurissimo illo spiritu coli nolle. Relinquitur itaq; daemones & condemnatos *per κατὰ θύρας & πάν κτίσμα ὑποκάτω τῆς γῆς* intelligi non posse, cum talem cultum, qui nostro γένυ κάμπτειν & praedicatis; ἡ εὐλογία καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος Apoc. 5: 13. responderet, eos Deo praestitisse, praestare vel praestituros fore, nunquam convinci possit, & deficiente praedicatione deficiat etiam subjectum. Atque ita, B. L., numina superstitionum Graecorum perillustravimus, perillustrata jesu personae ceu omni cum Apostolo opposuimus, opposita ad nihilum redigimus, redacta in nihilum suo jam relinquimus; illi vero, qui nobis est omnia, genua mentis nostrae sectimus, dicentes ei laudem, honorem & gloriam in secula nunquam terminanda.

(a) in cutis Philologicis & criticis in X posteriores S. Pauli Epistolas p. 218, 219. (b) in Philosoph. Sobr. part. secund. Sect. I. memb. 2. qua p. 6.

TANTUM.